

A bőség forrása – a források bősége

Különleges földtani viszonyainak köszönhetően a Kárpát-medence kifejezetten gazdag gyógy- és ásványvizekben. Hévízeinket már a rómaiak is használták felüdülés, testedzés és gyógyítás céljából, sőt a forrásokhoz a fürdők mellett szentélyeket is emeltek a gyógyítás isteneinek. A XIX. század végére a Monarchia fürdőit pedig már nemcsak Európából, hanem más földrészekről is előszeretettel látogatták a pihenni és gyógyulni vágyók. Ebbe a korba kalauzol vissza Chyzer Kornél 1886-ban megjelent térképe, amely Magyarország gyógyhelyeit és ásványvizeit mutatja be.

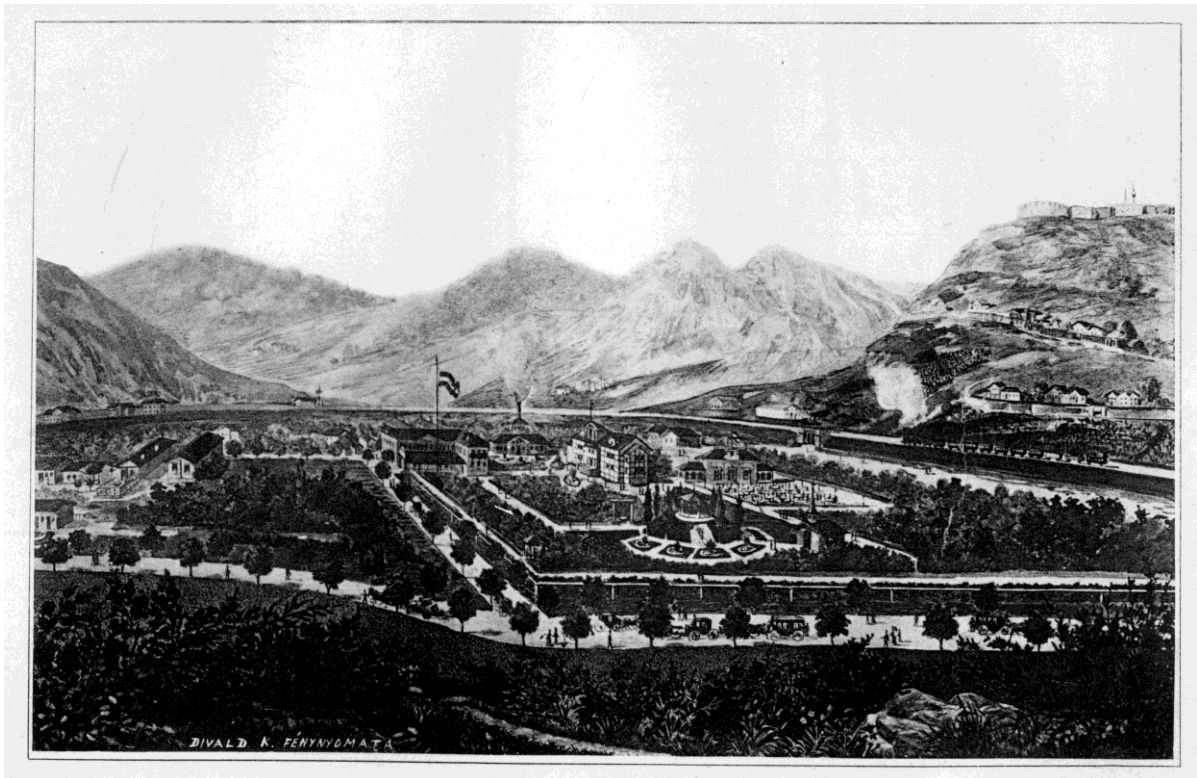
Hasenfeld Manó, szilácsi fürdőorvos így írt 1892-ben megjelent könyvében: „...anélkül, hogy a túlvérmes chauvinizmussal gyanúsíthatnának bennünket, azt mondhatjuk, hogy a világ egy országáról sem gondoskodott a gondviselés oly minőségileg és mennyiségileg jelentékeny és kiváló ásványvizekkel, mint Magyarországról.” A „gondviselés” ebben az esetben leginkább a földkéreg hőmérséklet-növekedésének feleltethető meg, amelynek a mérőszáma, a geotermikus gradiens a Kárpát-medencében mintegy másfélszerese az 1000 méterenként 33 Celsius-fokos világtátlagnak.

Margitsziget

A Kárpát-medence kialakulása során, 10–12 millió évvel ezelőtt a tektonikai húzóerők hatására a földkéreg elvékonyodott és az alatta elhelyezkedő forró asztenoszféra közelebb került a felszínhez. Ennek köszönhetően a felszín alatt 1000 méterrel számos területen 60–70 Celsius-fokos, míg 2 kilométer mélységben már a 120–130 Celsius-fokot is meghaladja a kőzetek, illetve az azok repedéseiben tárolt víz hőmérséklete. Ezek a termásvizek a medence

nagy áramlási rendszereiben mozognak: a csapadékvíz a medencét övező hegyvidékeken (Alpok, Kárpátok) szivárog be, a mélybe jutva felmelegszik és a földtani szerkezetek által meghatározott pályák mentén áramlik a természetes források, illetve a fúrt kutak felé.

Erzsébet Sósfürdő (a mai Tétényi úti Szent Imre kórház területén állt egykor)

A XIX. század végén még leginkább csak a természetes forrásokon keresztül jutottak felszínre a már akkortájt is oly sokak által kedvelt gyógy- és ásványvizek. A Monarchiában a fürdőkultúra olyannyira elterjedt, hogy sorra láttak napvilágot az ásványvizeket és fürdőhelyeket bemutató, összefoglaló könyvek és térképek, melyekben tavaink fürdőhelyeit is részletesen ismertették. Például a Dr. Papp Samu és Dr. Hankó Vilmos szerkesztésében „a magyar szt. korona országai balneológiai egyesületének megbízásából” 1907-ben megjelent könyvből mindent kideríthetett egy-egy fürdőhelyről a pihenni, gyógyulni vágyó. A népszerű balatoni fürdőhelyről, Keneséről ezt írták: „*Kenese, Veszprém megyében, a tó északi részén terül el. Vasúti állomás Lepsény, a honnan kocsin egy óra alatt érhető el Kenese. Gőzhajó-állomás. A vendégeket a vendéglőkben (6 vendéglő) és a község házaiban helyezik le. Két szoba, konyha használatának az ára havonként 80–100 kor. Az étkezés naponként 2 kor. 40 fillérbe kerül. Zenedij személyenként 2 korona. Fürdőorvos Szomer Antal.*”

Ebből a korból származik a Homolka József, magyar királyi térképész által rajzolt, 1:1 440 000-es méretarányú, magyar–német kétnyelvű térkép is, amelyen nemcsak a kisebb-nagyobb, hanem a „jelentéktelen gyógyhelyeket” is feltüntették a fürdő nélküli források mellett. Kis kancsó jelzi azokat a helyeket, ahonnan „a víz szétküldetik” országszerte. A településnevek különféle aláhúzása azt mutatja meg, milyen víz tör felszínre az adott területen (vasas, kénes, keserű vizek vagy egyszerű savanyúvizek, esetleg földes vizek). Chyzer Kornél a gyógyhelyeket is csoportosítva közli: „*hidegvízgyógyintézetek, téli gyógyhelyek, nyaraló*

helyek, fenyőlevélfürdők” stb. A térképen azonban ne keressük a jelenlegi nagy, alföldi fürdőközpontjainkat, mivel az Alföld mélyén megbúvó hévizeink csak az 1920-as évektől kezdődő földgáz- és kőolajkutatások során váltak ismertté.

A térkép érdekessége, hogy bár 1884-től hivatalosan a greenwichi délkörtől számítjuk a földrajzi hosszúságot, ezen a térképen még a „Ferrótól” számított értékeket tüntették fel. Az Európa-szerte csak Ferróként ismert El Hierro (másnéven Isla del Meridiano, azaz a „délkör szigete”) a Kanári-szigetek legkisebb, legnyugatibb tagja, melytől Európa teljes egésze keletre található. Az Osztrák–Magyar Monarchiában egészen az összeomlásig ezt a kis szigetet tekintették a „Meridiano cero”-nak, azaz a 0. délkörnek.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2018/20. számában.)